

О.В. Шебаніна, д-р екон. наук, професор

Ю.А. Кормишкін, здобувач

Миколаївський національний аграрний університет

ПРОДОВОЛЬЧИЙ РИНОК УКРАЇНИ ПОТРЕБУЄ УДОСКОНАЛЕННЯ І ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Для забезпечення ефективної діяльності продовольчого підкомплексу АПК необхідно належним чином розвивати його продовольчий ринок. Без цього практично неможливо досягти необхідного населенню повноцінного харчування і забезпечити продовольчу безпеку нашої країни і кожного окремого її регіону.

Відомо, що саме на продовольчому ринку здійснюється взаємодія його суб'єктів із забезпечення виробництва і вільного просування продукції безпосередньо до споживачів.

Надмірно складна система збуту продукції, що склалася на продовольчих ринках, призводить до того, що ефект від своєї діяльності на практиці одержують не її виробники, а посередники. Для зміцнення стану справ у цьому плані, як вважає Т.Г. Дудар[1], необхідні пошук ефективної моделі щодо зміцнення центру утворення підвищених прибутків на агропродовольчому ринку сільськогосподарських товаровиробників за рахунок створення ефективно кооперативних суб'єктів ринку з широким використанням сучасного маркетингу.

Аналіз останніх досліджень. В Україні в останні роки посилюється використання заходів щодо розвитку ринків продовольчої продукції. Спостерігається поступовий ріст видатків за програмами підтримки створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, а також збільшення обсягів фінансування, пов'язаних із комплексом заходів зі зберігання, перевезення, переробки, витрат Аграрного фонду.

У науковій літературі [2] виділяють три типи границь ринку:

- продуктові – відображають здатність товарів замінювати один одного при споживанні;
- часові – характеризують досліджуваний часовий інтервал, а також границі експлуатації товару, що продається;
- локальні – визначають просторові границі ринку, які залежать від гостроти конкуренції на національному й конкурентному ринках, а також від величини бар'єрів входу на регіональний ринок зовнішніх продавців.

Проблема розвитку ринку досліджується низкою науковців, у тому числі: О.В. Березіним, В.І. Бойко, С.В. Васильчак, П.І. Гайдуцьким, Н.М. Міщенко, С.В. Мочерним, П.Т. Саблуком, М.О. Солодким, О.М. Шпичаком та ін. Проте слід визнати, що далеко не всі пов'язанні з нею питання є вивченими і вирішеними до кінця.

Формулювання цілей статті. Метою даної статі є здійснення аналізу розвитку продовольчого ринку України (з дослідженням обсягів реалізованої на ньому продукції), виявлення існуючих недоліків і розробка заходів щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Уявлення про динаміку наявних в нашій країні ринків споживчих товарів надає рис. 1. З нього видно, що єдиної закономірності (асимптоти) розвитку немає. Проте у 2011р. у порівнянні з базовим 2000 р. відбулося збільшення їх кількості (з 2514 до 2698 одиниць, тобто на 184), що свідчить про позитивні зміни у розвитку продовольчого ринку.

Продуктові ринки міст і великих сил об'єднані спеціально відведеними місцями або цілими павільйонами для продажу молока та молокопродукції, м'яса й продуктів його переробки, риби та морепродуктів, овочів і фруктів, квітів тощо.

Загальний обсяг потужностей зі зберігання зерна в Україні становить близько 30 млн т, з яких 6 млн т – потужності ДАК «Хліб України». При валовому виробництві зернових у межах 35-50 млн т дефіцит елеваторних потужностей становитиме 5-20 млн т. Значна частина елеваторів, збудованих ще за радянських часів, має застаріле обладнання і не відповідає сучасним вимогам до зберігання зернових [3].

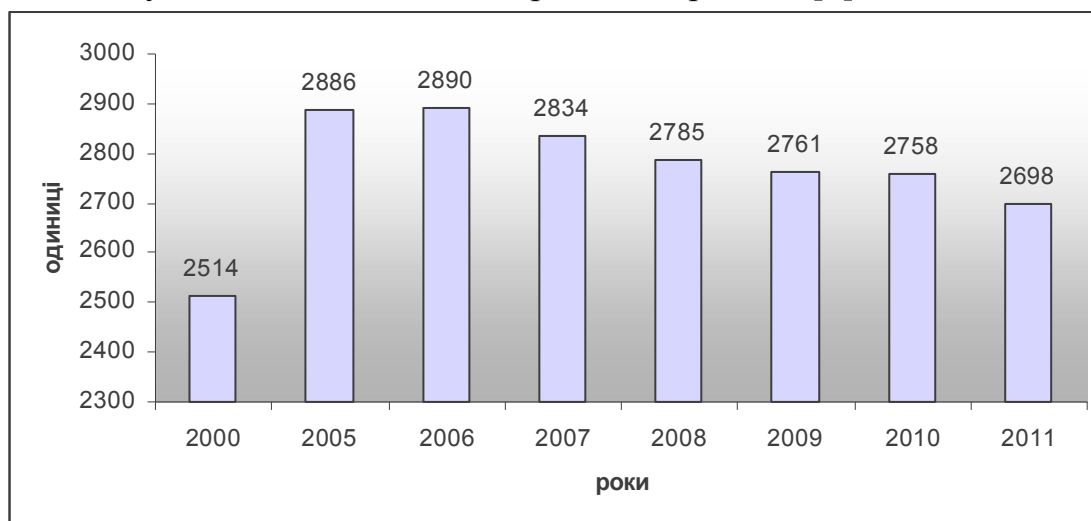

Рис. 1. Кількість ринків з продажу споживчих товарів в Україні

Стосовно ринків овочів і картоплі слід вказати, що за інформацією з областей на початок 2012 р. в Україні фактична ємність наявних сховищ, наприклад, для зберігання картоплі становила понад 1 млн т. У 2011 р. реалізовано проекти з будівництва 36 сучасних картоплесховищ, а це 133 тис. т додаткової ємності. Робота з реконструкції та будівництва нових сховищ для зберігання овочів картоплі проводиться майже в усіх областях [4].

В Україні заготівлею молока займаються посередницькі структури, що скуповують його в населення. При дефіциті сировинних ресурсів і конкуренції молоко закупають у радіусі 250-300 км. [5]. У складі продовольчих ринків нашої країни досить важливе місце належить біржам, агроторговим домам і плодоовочевим ринкам. В Україні нині існує 523 товарні біржі (проте лише одна Аграрна біржа має право реєструвати зовнішньоекономічні контракти), 247 агроторгових домів, 1627 оптово-плодоовочевих ринків. Однак незважаючи на це ще не досягнуто кінцевої мети – формування цивілізованого посередника між безпосереднім виробником продукції і споживачем.

Дуже важливою складовою інфраструктури продовольчого ринку нашої країни є оптові ринки. У забезпеченні їх ефективного розвитку в Україні на увагу заслуговує досвід розвинених країн світу, де держава розвиває власну інфраструктуру оптової торгівлі, регулює товарні потоки. Так, для реалізації державної політики в галузі оптової торгівлі продуктами харчування в Іспанії створено підприємство «Меркаса», яке фінансувало будівництво оптових ринків у 22 найбільших міста країни. У Польщі створено оптові продовольчі ринки, через які розподіляють товарні потоки не лише в межах країни, але й на експорт [6].

Як доводить світова практика, підвищенню ефективності розвитку оптових ринків сприяє створення їх асоціацій – як договірних об'єднань.

Загальна кількість об'єктів торгівлі в нашій країні в цілому за 2000-2011 рр. як видно з рис. 2, зменшилися на 39035 одиниць, у тому числі магазинів на 29502 одиниць (рис. 2).

Зерно, млн т	13,1	10,7	19,5	14,1	24,8	31,7	23,7	28,6	2,18
Насіння соняшнику, млн т	1,4	2,3	2,2	3,2	2,9	5,0	5,3	5,5	3,93
Цукрові буряки, млн т	28,0	11,1	11,0	13,0	10,5	6,3	9,8	11,9	0,43
Картопля, тис.т	185,1	85,5	116,9	175,2	257,0	306,3	290,7	349,3	1,89
Овочі тис. т	1073,9	535,7	397,5	430,5	550,6	807,1	646,0	900,0	0,84
Плоди та ягоди, тис. т	260,8	209,1	168,9	170,5	190,6	180,5	230,8	230,1	0,88
Худоба та птиця, млн т	1,9	1,0	0,9	1,3	1,3	1,5	1,6	1,7	0,90
Молоко та молочні продукти, млн т	6,8	2,7	2,1	1,8	1,8	2,0	2,0	2,1	0,31
Яйця, млн шт	3642,1	2643,7	5700,3	6746,9	7728,9	8565,7	9415,7	10790,2	2,96

* За даними статистичного збірника «Сільське господарство України за 2011р.»

Стратегічною галуззю економіки України є зерновиробництво. Щорічна потреба країни в продовольчому зерні, в тому числі для виробництва хліба й хлібобулочних виробів, оцінюється від 5,7 до 7 млн т, в гречці 5 %, в житі – 7 %, в кукурудзі 3 % [7].

Як свідчать наукові розрахунки, Україна за сприятливих природно-кліматичних умов може забезпечити виробництво 71-75 млн т зерна вже у 2015 р. Доведено необхідність виробництва 0,5 т зерна на 1 особу. Для 7 млрд населення Землі – це 3,5 млрд т зерна, а у світі сьогодні виробляється лише близько 2,4 млрд т зерна. Тобто у світі існує стійкий дефіцит більше 1 млрд т зерна щорічно [8].

Зерновий ринок нашої країни є привабливим як для вітчизняних, так і іноземних зернотрейдерів. Однак слід визнати, що вітчизняні зернотрейдери, по суті, є недостатньо активним на зарубіжних ринках, із запізненням укладаючи різні контракти. Усуненню цих недоліків сприяло б створення державного зернотрейдера.

До основних причин недостатньої ефективності механізму регулювання ринку зерна в Україні за думкою А.Д. Дібрової, Л.В. Дібрової та Я.Ю. Крилова [9], можна віднести: закупівельні ціни на пшеницю в Україні суттєво поступаються світовим; при значних обсягах валових

зборів здійснення інтервенційних заходів для збалансування попиту і пропозиції на ринку зерна є досить обтяжливим для бюджету країни; недостатньо розвинений біржовий ринок. Запровадження обмежень на експорт зерна є виправданим тільки у виключно критичних обставинах забезпечення продовольчої безпеки країни.

У зв'язку з відсутністю у більшості сільськогосподарських підприємств власних зерносховищ і відповідних складів для зберігання інших видів вирощеної ними продукції вони практично не в змозі самостійно продавати її у більш вигідні строки. Покращенню стану справ у цьому плані можуть сприяти: використання заставних цін, які є фіксованими і встановлюються державою (по суті, ці ціни є державними іпотечним кредитом); державна закупівля сільськогосподарської продукції для державних потреб та її реалізація на товарних біржах, аукціонах, тощо; використання помітної частини зерна на фуражні цілі (переважно – у вигляді комбікормів), а для цього необхідно припинити занепад тваринництва і збільшити поголів'я худоби; здійснення державою антимонопольного контролю цін на матеріально – технічні ресурси, енергоносії і послуги, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам; застосування у певних випадках дотування та квотування (відповідно для збільшення і зменшення пропозиції конкретних видів продукції на ринку); розвиток системи місцевих продовольчих ринків, на яких дрібні підприємці можуть реалізовувати свою продукцію

Серед тваринницьких галузей в нашій країні найбільш високими темпами відтворення і скоростиглістю відрізняється птахівництво, насамперед – бройлерне виробництво, яке є одним з найефективніших. В Україні тенденції виробництва і споживання м'яса птиці мають позитивну динаміку і надалі зростатимуть.

Одним з основних секторів продовольчого ринку є ринок м'яса і м'ясопродуктів, які є головними джерелами повноцінних харчових білків.

У складі товарної продукції кожної країни помітне місце має займати її експорт. Україна відрізняється тим, що досить значна частина експортної продукції представлена сільськогосподарською продукцією. Наша Україна останніми роками експортує до 50 % виробленого зерна, до 70 % соняшникової олії, 60-80 % сої та ріпаку, тобто дані галузі вже тепер максимально орієнтовані на експорт [10].

У 2011 р. Україна увійшла до трійки найбільших експортерів зерна, продовжила бути провідним виробником олійних культур та експорту продуктів їх переробки, а також шоста тонна кукурудзи і ячменю на світовому ринку – українські. Поступово наша країна вийшла на високі

світові позиції з виробництва та експорту значної частини плодової, овочевої і баштанної продукції й картоплі [4].

Висновки. Вихід на світовий ринок є практично неможливим без застосування європейських технологій та стандартів якості продовольчої продукції. Для забезпечення стабільного експорту продовольчої продукції необхідно мати упереджувальну реакцію на процеси, які відбуваються на світовому ринку.

Урегулюванню наявних у торгівельно-економічній діяльності регіонів проблем у сфері зовнішньоекономічної діяльності сприяє створення міжурядових комісій з торгівельно-економічного і науково-технічного співробітництва. До їх складу, на погляд Н.М. Пархоменка [11], необхідно включати представників органів влади регіонів, які зацікавлені в питаннях співробітництва відповідних регіонів з іноземними державами й у прийнятті рішень на міжурядовому рівні.

Підвищенню ефективності функціонування продовольчих ринків нашої країни сприятимуть наступні заходи: удосконалення системи прогнозування їх розвитку та системи державних закупівель; посилення антимонопольного нагляду за ціноутворенням у роздрібній торгівлі на базарах, ринках та у великих супермаркетах. Держава має забезпечувати відповідне правове поле для належного функціонування інфраструктури продовольчого ринку. Вона повинна здійснювати обґрунтоване регулювання балансів продовольства і сировини для переробної промисловості, а також функціонування торгівлі.

При визначенні стратегічних пріоритетів розвитку ринку продовольчої продукції в Україні доцільно враховувати досвід розвинених країн світу.

Бібліографічний список: 1. Дудар Т.Г. Важливі складові зміцнення позицій сільських товаровиробників на агропромисловому ринку: матер. X річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників [«Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період»], (Київ, 10-11 квіт.2008) / Т.Г. Дудар. – К.: Н.НЦ»ІАЕ», 2008. – С. 324–329. 2. Одінец О.М. Оцінка інтенсивності конкуренції на регіональному молоко продуктовому ринку / О.М. Одінец // Зб. наук. праць Черкаського держ. технологічного ун-ту. Серія: Економічні науки. – Вип. 16. – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – С.174–177. 3. Жаліло Я.А. Світова продовольча криза та виклики для України / Я.А. Жаліло, О.В. Собкевич, В.М. Русан та ін. // Економіка АПК. – 2011. – № 8. – С. 135–144. 4. Безуглий М.Д. Стан, основні тенденції розвитку сільського господарства України протягом 2011 року та напрями розвитку

в 2012 році / М.Д. Безуглий, С.М. Кваша // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 3-13. 5. Рябенко А.Є. Система функціонування ринку молока України та шляхи його удосконалення / А.С. Рябенко, О.Г. Радева // Наука і економіка. – 2010. – № 1 (17). – С. 170–173. 6. Стройко Т.В. Розвиток оптових ринків сільськогосподарської продукції як елементу гарантування продовольчої безпеки / Т.В. Стройко // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 43–48. 7. Вишневецька О.В. Розвиток ринку продуктів харчування в Україні / О.В. Вишневецька // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 37–43. 8. Безуглий М.Д. Виступ на Міжнародній науково – практичній конференції «Стратегічні орієнтири розвитку аграрного сектору України до 2020 року» / М.Д. Безуглий // Економіка АПК. – 2012. – № 10. – С. 7–12. 9. Діброва А.Д. Регулювання ринку пшениці: вітчизняний та зарубіжний досвід / А.Д. Діброва, Л.В. Діброва, Я.О. Крилов // Економіка АПК. – 2012. – № 5. – С. 60-68. 10. Лузан Ю.Я. Збалансованість попиту та пропозиції на продовольчому ринку України / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 8. – С. 27–36. Палига Є.М. Управління економічним зростанням корпорації з урахуванням динаміки споживчої цінності. / Є.М. Палига // Регіональна економіка. – 2011. – № 4. – С. 109-117.

Шебанина Е.В., Кормышкин Ю.А. Продовольственный рынок Украины требует совершенствования и эффективного развития. Проанализировано развитие продовольственного рынка Украины. Выявлены существующие здесь недостатки и проблемы, предложен комплекс мероприятий по их устранению.

Shebanina H., Kormyshkin Y. Ukrainian food market requires improvement and effective development. Analyzes the development of the food market of Ukraine. Identified existing disadvantages and problems here, a set of measures to eliminate them.